

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Факультет соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності

Кафедра цифрових комунікацій та інформаційних досліджень

Кваліфікаційна робота

бакалавра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: **Організація доступного бібліотечного середовища для людей з обмеженими можливостями**

Виконала: здобувачка 4 курсу
денного відділення, спеціальності
029 Інформаційна, бібліотечна та
архівна справа напряму підготовки
«Бібліотекознавство та
інформаційно-аналітична
діяльність»

Демцова Н.Е.

(прізвище та ініціали)

Керівник: старший викладач,
кандидат наук із соціальних
комунікацій

Сафонова Т. А.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент: директор ЦБ
ім. А.П. Чехова

Індустріального району м. Харкова
Кузнцова М.В.

(науковий ступінь, вчене звання, , прізвище та ініціали)

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ВІДКРИТИЙ ПРОСТІР БІБЛІОТЕК ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	7
1.1. Нормативно-правова база з питань формування доступного середовища для користувачів з особливими потребами.....	7
1.2. Безбар'єрне середовище в бібліотеках України: сучасний стан та проблеми розвитку.....	10
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА В БІБЛІОТЕКАХ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УКРАЇНІ ТА ФІНЛЯНДІЇ.....	14
2.1. Спеціалізовані бібліотеки для сліпих в Україні та Фінляндії.....	14
2.2. Інклюзивні технічні послуги бібліотек України та Фінляндії.....	19
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32
ДОДАТКИ.....	37

ВСТУП

Актуальність теми. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), більше 1 мільярда людей у світі мають якісь форми інвалідності. Це означає, що багато людей з обмеженими можливостями залежать від інфраструктури та послуг, які надаються в громадських місцях, таких як бібліотеки.

Бібліотеки виконують соціальну місію і відіграють важливу роль у формуванні освіченого суспільства. Створення доступного середовища є показником соціальної відповідальності бібліотек та їхнього зобов'язання перед всіма користувачами. Особливо в умовах становлення інформаційного суспільства, коли доступ до інформації є одним з найважливіших аспектів розвитку та самореалізації кожної особи. Створення доступного середовища у бібліотеках дозволяє зробити інформацію доступною для всіх користувачів, незалежно від їхніх можливостей.

Доступність бібліотек для людей з обмеженими можливостями є однією з головних проблем, з якими стикається ця категорія користувачів. Багато бібліотек не мають необхідних засобів та послуг, які б допомогли зробити їх простір доступнішим. Тому актуальність теми полягає в необхідності створення безбар'єрного середовища для людей з обмеженими можливостями в бібліотеках. Це може бути досягнуто через впровадження спеціальних технологій та засобів, які зроблять простір бібліотек більш доступним та приємним для користувачів з обмеженими можливостями.

Об'єкт: бібліотечний простір для людей з обмеженими можливостями.

Предмет: організація безбар'єрного середовища в бібліотеках для людей з особливими потребами.

Мета роботи полягає в дослідженні, аналізі та розробці рекомендацій щодо створення безбар'єрного середовища в бібліотеках, що відповідають потребам та вимогам людей з обмеженими можливостями.

Завдання:

1. Визначити нормативно-законодавчу базу, що регулює створення доступного середовища для людей з обмеженими можливостями.
2. Проаналізувати поточний стан доступності бібліотек для людей з обмеженими можливостями.
3. Визначити проблеми розвитку безбар'єрного середовища.
4. Дослідити спеціалізовані бібліотеки для сліпих в Україні та Фінляндії в контексті формування доступного середовища.
5. Провести порівняльний аналіз інклюзивних послуг в бібліотеках України та Фінляндії та надати рекомендації щодо створення безбар'єрного середовища в бібліотеках України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з розвитком організації доступного середовища для людей з обмеженими можливостями знайшли своє відображення в працях різних авторів, які розглядали цю тему в багатьох аспектах. Серед вітчизняних авторів необхідно відмітити роботи: Н. Ашаренкової [1-2], О. Білик [3], Т. Кулієвої [13], Н. Кунанець [14], Н. Мирошніченко [16], В. Пашкової [21], І. Давидової [50], Н. Тюркеджи [36, 49, 50], О. Мар'їної та С. Мар'їна [49, 50] та інших, у яких розкриваються особливості обслуговування людей з обмеженими функціональними можливостями та підкреслюється важливість питання захисту і підтримки таких людей.

Питання обслуговування користувачів з обмеженими можливостями в публічних бібліотеках розглядала автор В. Ашаренкова, наголошуючи на тому, що необхідно впроваджувати нові послуги та технології для громадян саме цієї соціальної групи. В. Пашкова у своїх роботах розкриває еволюційний розвиток бібліотечного обслуговування громадян з

особливими потребами, та також пропонує звернути увагу на необхідність вирішення питання їх рівноправного доступу та можливостей.

Що стосується фізичних модифікацій, то такі автори, як О. Білик та Н. Мирошніченко [3,16] наголошують на важливості впровадження пандусів, ліфтів, регульованих меблів та сенсорно модифікованих просторів. Ці пристосування спрямовані на усунення фізичних бар'єрів і створення сприятливого середовища для людей з обмеженнями рухливості або сенсорної чутливості.

Особливо важливим питанням у цій сфері є проблема цифрової доступності. В цьому контексті такі автори, як Н. Ашаренкова, С. Васильченко та Т. Кулієва [1,4,13] наголошують на важливості забезпечення відповідності веб-сайтів, альтернативних форматів і допоміжних технологій. Роблячи цифрові ресурси та послуги доступними, бібліотеки можуть гарантувати, що люди з вадами зору або проблемами читання можуть однаково користуватися наявними матеріалами.

Автори також роблять акцент на важливості навчання персоналу, про що говорять Н. Кунанець та Н. Мирошніченко [14,16]. Вони наполягають на необхідності озброїти бібліотечний персонал знаннями та навичками для ефективної допомоги відвідувачам з обмеженими можливостями. Це включає розуміння допоміжних технологій, надання вказівок і виховання позитивного ставлення до інвалідності.

Співпраця - ще одна поширена тема в наукових дослідженнях. І. Вирсоту [37] пише про співпрацю з організаціями людей з обмеженими можливостями, політиками та архітекторами, щоб інтегрувати питання доступності в дизайн бібліотеки та політику. Ця співпраця гарантує, що бібліотеки зроблені та працюють з урахуванням інклюзивності.

На завершення українські літературні джерела з цієї теми разом підкреслюють важливість створення безбар'єрного простору в бібліотеках шляхом фізичних модифікацій, цифрової доступності, навчання персоналу та співпраці. Впроваджуючи ці рекомендації, бібліотеки можуть усунути

бар'єри та забезпечити рівний доступ для людей з обмеженими можливостями, сприяючи інклюзивності та надаючи їм можливість ефективно використовувати бібліотечні ресурси та послуги. Відомості з цих джерел служать цінним посібником для бібліотек в Україні та за її межами, підтримуючи зусилля зі створення доступних та інклюзивних просторів для всіх користувачів бібліотек.

Методологічною основою кваліфікаційного дослідження є методи аналізу та синтезу, систематизації; системний та структурно-функціональний підхід.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ВІДКРИТИЙ ПРОСТІР БІБЛІОТЕК ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

1.1. Нормативно-правова база з питань формування доступного середовища для користувачів з особливими потребами

В Україні основним нормативно-правовим актом, який регулює створення в бібліотеках доступного середовища для людей з обмеженими можливостями, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», прийнятий 21 грудня 1991 р. [32]. Другим важливим документом у цьому контексті є Закон України "Про культуру", який встановлює загальні принципи та вимоги щодо забезпечення доступності культурних послуг для всіх громадян, включаючи користувачів з особливими потребами [31].

Крім цих законів, в Україні існують також нормативні документи, розпорядження та інструкції, які деталізують вимоги щодо формування доступного середовища для користувачів з особливими потребами у бібліотеках.

Дотримання цих нормативних актів є важливим кроком у забезпеченні рівних прав і можливостей для всіх громадян, незалежно від їхніх можливостей та особливостей. Вони містять вказівки щодо будівництва та реконструкції бібліотечних будівель, а також щодо надання послуг і ресурсів, доступних для людей з обмеженими можливостями.

Міністерство соціальної політики України відповідає за забезпечення дотримання цих норм і стандартів, а також за надання рекомендацій і підтримки бібліотек у створенні доступного середовища для людей з обмеженими можливостями.

Загалом законодавча база та керівні принципи в Україні спрямовані на забезпечення людей з обмеженими можливостями мати рівний доступ

до бібліотечних ресурсів і послуг, а також на те, щоб бібліотеки могли створювати середовище, яке є гостинним та інклюзивним для всіх відвідувачів.

Крім законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють питання створення доступного середовища для людей з інвалідністю в бібліотеках України, існують також окремі нормативні акти, які регулюють питання створення доступного інформаційного середовища для людей з інвалідністю. До них належать такі Закони та положення:

1. Закон України «Про інформацію», прийнятий 2 травня 1996 року, який регулює забезпечення інформацією та доступ до інформації всіх громадян, у тому числі осіб з обмеженими фізичними можливостями [9].

2. Постановою Кабінету Міністрів України прийнятою 29 липня 2009 р. № 784 був затверджений план заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна». Ця постанова встановлює порядок надання доступної інформації особам з інвалідністю та встановлює вимоги до них [26, 30].

3. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Метою стратегії є створення доступного середовища для всіх груп населення шляхом інтеграції фізичного, інформаційного, цифрового, соціального/громадянського, економічного та освітнього безбар'єрного доступу в усі сфери державної політики, забезпечуючи кожній людині можливість реалізовувати свої права та отримувати послуги нарівні з іншими [34].

4. Керівні принципи щодо імплементації Конвенції про права людей з інвалідністю у сфері інформації та комунікації, прийняті Міністерством цифрової трансформації України у 2020 році. Ці керівні принципи містять рекомендації та найкращі практики щодо імплементації Конвенції в сфері інформації та комунікації [37].

Ці нормативні акти та методичні вказівки спрямовані на те, щоб люди з інвалідністю мали рівний доступ до інформації та могли повноцінно брати участь у культурному, освітньому та соціальному житті суспільства. Бібліотеки в Україні зобов'язані дотримуватись цих правил та інструкцій, щоб забезпечити доступність їхніх інформаційних ресурсів і послуг для всіх відвідувачів, у тому числі для людей з обмеженими можливостями.

Окрім цих законодавчих вимог, багато бібліотек в Україні також ухвалили власну політику та різні процедури щодо забезпечення доступності для людей з обмеженими можливостями. Вони можуть включати надання допоміжних технологій, таких як зчитувачі екрану та дисплеї Брайля, а також навчання персоналу для роботи з відвідувачами з обмеженими можливостями.

Вищезгадані законодавчі ініціативи призвели до появи концепції безбар'єрності. Концепція безбар'єрності базується на принципі суспільства без обмежень, усім членам цього суспільства повністю комфортно та зручно.

Терміни "безбар'єрність" і "безбар'єрне середовище" часто використовуються як синоніми "доступності", "приспосованої архітектури", "універсального дизайну", "безперешкодного доступу", "інклюзивного планування" тощо. Раніше безбар'єрність в основному асоціювалася з подоланням фізичних перешкод або бар'єрів, але насправді бар'єрність може мати різноманітні форми, від ускладненого доступу до громадських та житлових будівель до обмежень у культурному житті.

Варто зазначити, що бар'єри можуть існувати для будь-якої людини у певний період її життя, тому поняття безбар'єрності має ширший зміст і стосується не лише людей з інвалідністю [10].

1.2 Безбар'єрне середовище в бібліотеках України: сучасний стан та проблеми розвитку

Бібліотеки слугують життєво важливими центрами знань і навчання, надаючи доступ до широкого спектру послуг та ресурсів для всіх людей. Однак для людей з обмеженими можливостями доступ і використання бібліотечних приміщень і послуг часто може становити значні проблеми [15]. Щоб побудувати безбар'єрне середовище в бібліотеках, вкрай важливо подолати як фізичні, так і цифрові бар'єри.

Стан безбар'єрного середовища в бібліотеках по всій Україні різний: одні бібліотеки досягають прогресу у створенні доступних просторів, а інші продовжують стикатися з проблемами у задоволенні потреб людей з обмеженими можливостями. Наведений нижче огляд описує поточний стан:

Фізична доступність:

Багато бібліотек доклали зусиль, щоб покращити фізичну доступність, встановивши пандуси, ліфти та доступні входи/виходи.

Проте все ще існують бібліотеки з обмеженими можливостями доступності або без них, що ускладнює доступ до бібліотечних приміщень особам з обмеженими можливостями пересування.

Цифрова доступність:

Деякі бібліотеки вжили заходів для забезпечення цифрової доступності, прийнявши рекомендації щодо веб-доступності та зробивши свої веб-сайти більш інклюзивними.

Але все ще є потреба у вдосконаленні, оскільки не всі бібліотеки мають повністю сумісні веб-сайти або пропонують альтернативні формати для цифрових ресурсів.

Навчання та обізнаність персоналу:

Бібліотеки визнали важливість навчання персоналу щодо поінформованості про інвалідність та надання допомоги для кращого обслуговування відвідувачів з обмеженими можливостями.

Проте послідовні та комплексні навчальні програми можуть бути не в усіх бібліотеках, що призводить до неоднакової поведінки з людьми з обмеженими можливостями.

Співпраця та партнерство:

Співпраця з організаціями для інвалідів, архітекторами та політиками зростає, що сприяє підвищенню обізнаності та прогресу у створенні безбар'єрного середовища.

Однак необхідна більш широка співпраця, щоб стимулювати широкі зміни та забезпечити інтеграцію доступності в політику та дизайн бібліотек.

Фінансування та ресурси:

Обмежені фінансові ресурси часто є проблемою для бібліотек у впровадженні комплексних заходів доступності. Бібліотекам може бути важко виділити кошти на фізичні модифікації, засоби цифрової доступності та навчання персоналу.

Незважаючи на прогрес у покращенні доступності в бібліотеках по всій Україні, потрібно ще попрацювати, щоб створити повністю інклюзивне та безбар'єрне середовище. Важливо, щоб бібліотеки продовжували надавати пріоритет доступності, шукати спонсорів та волонтерів, відстоювати права та брати участь у постійних зусиллях, спрямованих на усунення перешкод і забезпечення рівного доступу для людей з обмеженими можливостями [17].

Проблемами бібліотечно-інформаційного обслуговування, що обмежують права інвалідів на інформацію та призводять до їх ізоляції від соціального та культурного життя суспільства, є:

- відсутність належної координації в роботі місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, бібліотек та громадських організацій інвалідів;
- непристосованість середовища та бібліотечних приміщень для мобільності та обслуговування людей з порушеннями опорно-рухового апарату;
- відсутність спеціальної комп'ютерної техніки, спеціального обладнання для людей з порушеннями опорно-рухового апарату, зору та слуху;
- відсутність у бібліотеках видань у спеціальних форматах для людей з інвалідністю;
- відсутність пристосованого транспорту для доставки інформаційно-бібліотечних послуг додому та осіб з інвалідністю до бібліотек.

Проблеми людей з особливими потребами, особливо право на доступ до інформації, мають вирішуватися в бібліотеках. Наступним викликом для бібліотек є створення зручних умов для читачів з особливими потребами. Адже бібліотеки - це місця, де людей розважають словом і книгою.

Робота бібліотек має здійснюватися за такими напрямками:

- організація роботи зі створення локального банку даних людей з обмеженими фізичними можливостями, які потребують інформаційно-бібліотечного обслуговування;
- збір інформації про людей з інвалідністю в громаді шляхом проведення опитування читачів, з метою з'ясування їхніх інформаційних потреб; та організації інформаційних сесій та тренінгів для працівників бібліотек придбання видань у спеціальних форматах (наприклад: аудіокниги, видання шрифтом Брайля, великий шрифт) та електронних програм для супроводу друкованої інформації звуком;

- облаштування спеціальних комп'ютерних робочих місць для користувачів створення інформаційних куточків, тематичних виставок, полиць, матеріалів для преси та картотек з питань правового та соціального захисту осіб з інвалідністю;
- надання інформаційно-бібліотечних послуг особам з інвалідністю поза межами бібліотеки (доставка книг, бібліобуси);
- запровадження системи віртуального бібліотечного обслуговування людей з інвалідністю (запис до бібліотеки, прийом замовлень телефоном, електронною поштою, віртуальна довідка та інформація з Інтернету);
- організація заходів, що розкривають таланти та захоплення людей з обмеженими фізичними можливостями (творчі вечори, зустрічі, персональні виставки тощо).
- організація вікторин, розвиваючих ігор, тренінгів та тестів для подолання інформаційної та психологічної ізоляції людей з інвалідністю;
- організація інформаційних та благодійних заходів (благодійні акції, інформаційні марафони тощо).
- активна участь людей з інвалідністю у заходах, організованих місцевою владою;
- вивчення та узагальнення міжнародного та вітчизняного досвіду інформаційно-бібліотечного обслуговування з метою сприяння соціальній та культурній реабілітації людей з обмеженими можливостями;
- виявлення літератури для людей з обмеженими можливостями (закони, статuti, періодичні видання тощо), літератури про людей з обмеженими можливостями, літератури, написаної людьми з обмеженими можливостями - "книги, які допоможуть вам жити" тощо.

РОЗДІЛ 2.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА В БІБЛІОТЕКАХ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УКРАЇНІ ТА ФІНЛЯНДІЇ

2.1. Спеціалізовані бібліотеки для сліпих в Україні та Фінляндії

Спеціалізоване обслуговування в Україні для людей з вадами зору здійснюється переважно спеціалізованими бібліотеками для сліпих та книгозбірнями спеціалізованих шкіл. В рамках системи бібліотечно-інформаційного обслуговування для осіб з вадами зору налічується 64 спеціалізовані бібліотеки при Українському товаристві сліпих (УТОС), загальний книжковий фонд яких перевищує 1 млн 170 тис. одиниць зберігання. Одна з найпопулярніших Онлайн-бібліотека для сліпих “Ліхтар” (Додаток Г).

Координацію роботи спеціалізованих бібліотек для сліпих в Україні здійснює Центральна спеціалізована бібліотека для сліпих ім. М. Островського у Києві, яка має науково-методичний центр. Ця установа є найбільшою спеціалізованою бібліотекою універсального профілю в країні, володіє унікальним книгосховищем різних напрямків літератури на традиційних та спеціальних носіях, а її користувачами є мешканці всієї України [37, 38].

На сьогоднішній день бібліотека має передплату на 27 періодичних видань, три з яких надходять безкоштовно. Комплектування фонду здійснюється шляхом цифрового перетворення друкованих книг, отримання подарунків від користувачів, благодійних фондів, видавництв та інших джерел. У бібліотеці активно проводиться процес цифрового перетворення видань у форматі MP3 і їх перенесення на сучасні носії інформації, зберігаючи копії на дисках та сервері. Крім того, проводиться

специфічна бібліографічна робота, де фахівці готують компілятивні звукові тематичні збірники або добірки статей з журналів [37].

Центральна спеціалізована бібліотека для сліпих ім. М. Островського пропонує широкий спектр послуг, які сприяють забезпеченню рівних можливостей та доступу до культурної, наукової та освітньої інформації:

1. Доступ до літератури: Бібліотека надає доступ до широкого спектру літератури у спеціальних форматах, таких як аудіокниги, електронні книги та інші цифрові формати. Це дозволяє людям з вадами зору насолоджуватися читанням і отримувати необхідну інформацію.

2. Оцифрування видань: Бібліотека активно оцифровує видання у спеціальні формати, що полегшує доступ до книг і статей для людей з вадами зору. Це робить літературу більш доступною та зручною для читання.

3. Бібліографічна робота: Бібліотека проводить компіляцію тематичних збірників та добірок статей з періодичних видань, а також забезпечує переклад книг у аудіоформат для озвучування. Це дозволяє користувачам знайти інформацію про певну тему без необхідності читати повний текст документа.

4. Інформаційні послуги: Бібліотека надає інформаційну підтримку, допомагаючи користувачам отримати необхідну інформацію, виконуючи довідкову роботу та інформаційно-бібліографічні запити.

5. Культурні заходи: Бібліотека організовує тематичні масові заходи, виставки та дні інформації, що сприяють розвитку освіти та культурному збагаченню користувачів.

6. Доступ до Інтернету: Бібліотека забезпечує доступ до Інтернету, що відкриває безліч можливостей для отримання актуальної інформації, спілкування та розвитку.

7. Навчальна підтримка: Бібліотека надає навчальну підтримку людям з вадами зору, забезпечуючи доступ до навчальних матеріалів у відповідних форматах. Вона може надати підручники, наукову літературу

та інші матеріали, необхідні для отримання освіти та підвищення кваліфікації.

8. Консультаційна підтримка: Бібліотека має фахівців, які надають консультації та допомогу користувачам з вадами зору. Вони можуть відповісти на запитання, надати рекомендації щодо вибору літератури та допомогти з використанням спеціалізованих пристроїв або програмного забезпечення.

9. Спільнота та соціальна підтримка: Бібліотека створює спільноту, де люди з вадами зору можуть обмінюватися досвідом, знайомитися з однодумцями і спілкуватися. Це допомагає зменшити соціальну ізоляцію та підтримує розвиток соціальних зв'язків.

10. Розвиток навичок: Бібліотека сприяє розвитку навичок читання, пошуку інформації та використання технологій у людей з вадами зору. Вона надає навчальні матеріали та тренування, щоб допомогти користувачам покращити свої навички та самостійність.

Центральна спеціалізована бібліотека для сліпих ім. М. Островського необхідна і важлива інституція, яка сприяє інклюзивному доступу до літератури та інформації для людей з вадами зору. Її діяльність спрямована на забезпечення рівних можливостей та культурного розвитку для цієї аудиторії, допомагаючи їм отримати необхідні знання, розвиватися та насолоджуватися літературою і читанням.

У Фінляндії послуги для людей з обмеженими фізичними можливостями в основному надають публічні бібліотеки. Фінська національна бібліотека для людей із вадами зору *Selia* в Гельсінкі є єдиною бібліотекою у Фінляндії, призначеною для людей із проблемами зору [47]. У фондах бібліотеки є спеціальні аудіо-плеєри та література шрифтом Брайля, електронні книги та видання з рельєфними ілюстраціями, створені спеціально для незрячих та слабозорих дітей. Крім того, бібліотека є навчально-методичним центром для учнів та студентів вищих навчальних закладів. Матеріали доступні в зручних версіях

спеціального формату. З 1998 року бібліотека почала видавати художні та промислові електронні книги через комп'ютерну мережу. Ця послуга дуже популярна.

Фінська національна бібліотека для людей із вадами зору Celia давно співпрацює зі звичайними публічними бібліотеками. Традиційно їхня співпраця включала аудіокниги для пацієнтів у лікарнях, будинках престарілих та інших установах для людей із вадами зору.

У Фінляндії безкоштовні та відкриті бібліотечні послуги вважаються одним із основних прав кожного. Бібліотечними послугами користується половина населення країни. Численні соціологічні опитування підтверджують, що бібліотеки є найпопулярнішими серед муніципальних служб.

Фінська національна бібліотека для людей із вадами зору має довгу історію співпраці з публічними бібліотеками загального профілю. Традиційно їхня співпраця включала аудіокниги для пацієнтів у лікарнях, будинках пристарілих та інших установах для людей із вадами зору.

Розглянемо послуги, які надає Фінська національна бібліотека для людей із вадами зору Celia:

1. Аудіокниги та електронні книги: Бібліотека забезпечує своїх користувачів аудіокнигами та електронними книгами. Книги записуються професійними акторами, що забезпечує високу якість звуку. Електронні книги доступні в різних форматах, що дозволяє користувачам використовувати спеціальні пристрої для читання, програми на комп'ютері або на мобільному пристрої.

2. Шрифт Брайля: Бібліотека також надає доступ до книг зі шрифтом Брайля для тих користувачів, які володіють цією системою читання. Брайлеві книги можуть бути надруковані на спеціальному папері або відтворені за допомогою електронних Брайлевих дисплеїв [43].

3. Персоналізовані послуги: Бібліотека пропонує індивідуальну підтримку та консультації користувачам. Вони можуть допомогти вибрати

літературу, надати поради щодо використання спеціалізованих пристроїв для читання або програмного забезпечення, а також допомогти з індивідуальним налаштуванням технічних засобів.

4. Освіта та навчання: Бібліотека співпрацює з освітніми установами, забезпечуючи доступ до навчальних матеріалів та підтримку для учнів та студентів з вадами зору. Вони також надають підтримку для навчання дорослих, організовуючи відповідні тренінги та семінари з цікавих тем для користувачів.

5. Інклюзивні послуги: Бібліотека прагне створити інклюзивне середовище, де кожна людина може отримати доступ до інформації та культурних цінностей. Ця бібліотека працює над створенням рівних умов для всіх користувачів, незалежно від їхньої фізичної можливості, і сприяє соціальній інклюзії шляхом забезпечення доступу до знань і культурних ресурсів.

6. Технологічні інновації: Бібліотека постійно вдосконалюється та впроваджує нові технології, щоб забезпечити зручний та ефективний доступ до літератури для своїх користувачів. Вони використовують сучасні цифрові формати, оцифровують книги та розробляють спеціалізовані програми для полегшення доступу до літератури та інформації.

Бібліотека Celia є важливим ресурсом для сліпих та людей з вадами зору в Фінляндії. Їх спеціалізовані послуги допомагають цій категорії користувачів отримати доступ до книг, інформації та культурних ресурсів, забезпечуючи рівні можливості та підтримку для їх освіти, розвитку та насолоди літературою.

В дослідженні, представленому на Рис. 2.1.1, проілюстровано відсоткове співвідношення кількості бібліотек, які надають послуги для людей з обмеженими можливостями, до загальної кількості бібліотек в Україні та Фінляндії. Аналізуючи дані, можна зробити висновок, що

Україна значно відстає в плані впровадження в бібліотеках безбар'єрного середовища, всього 20% проти 94% у бібліотеках Фінляндії.

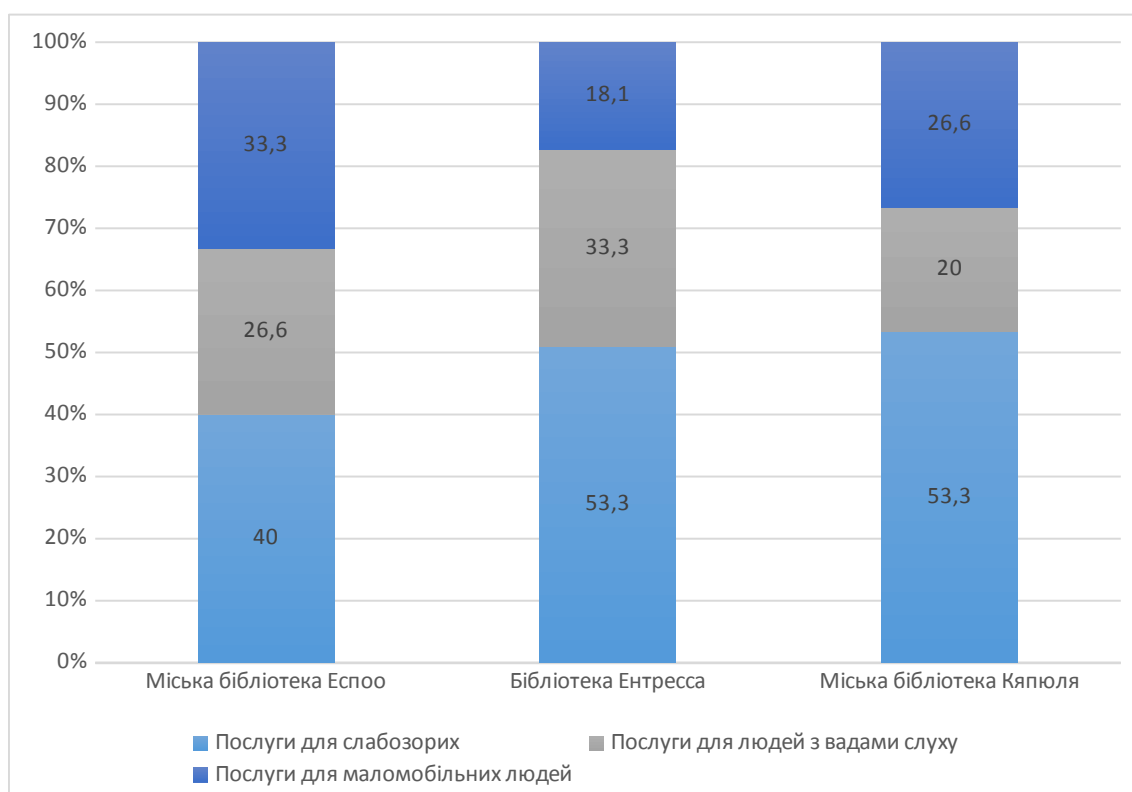

Рис. 2.1.1 Бібліотеки України та Фінляндії, які надають інклюзивні послуги

Наведена діаграма відображає проблему недостатньої доступності бібліотек для людей з обмеженими можливостями в Україні. За даними дослідження, лише обмежена частка бібліотек у країні пристосована до надання послуг таким користувачам. Це свідчить про необхідність більшого фокусу на впровадженні інклюзивних практик у бібліотечній сфері для забезпечення рівного доступу до інформації та культурних ресурсів для всіх громадян.

2.2. Інклюзивні технічні послуги бібліотек України та Фінляндії

Інклюзивні технічні послуги, що надаються бібліотеками, відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до інформації та культурних ресурсів

для всіх користувачів, включаючи тих, хто має особливі потреби. Деякі з інклюзивних технічних послуг, які бібліотеки можуть надавати, включають: адаптивні технології; аудіо та відео послуги; електронні ресурси; мобільні додатки та платформи тощо.

Ці інклюзивні технічні послуги роблять бібліотеки більш доступними для всіх користувачів, незалежно від їхніх особливих потреб. Вони створюють можливості для отримання знань, розвитку та розширення інтересів усіма людьми, сприяючи інклюзивному суспільству та рівному доступу до інформації та культурних цінностей [15,24].

Провівши дослідження 5-ти публічних бібліотек України та Фінляндії в якому бібліотеки розглядалися на наявність інклюзивного технічного оснащення, було виявлено великий відрив фінських бібліотек від українських (таблицю порівняння див. Додаток А). Більшість бібліотек України не мають технічного оснащення для людей з додатковими потребами. Але деякі обласні універсальні наукові бібліотеки все ж таки вишли на шлях вдосконалення середовища для людей з обмеженими можливостями.

Прикладом такої бібліотеки є Публічна бібліотека імені Лесі Українки в Києві , яка стоїть на шляху до безбар'єрності і впроваджує в бібліотеці різноманітні інлюзивні технології. В бібліотеці є пристосування для людей з проблемами зору, слуху та мови, великий спектр послуг для маломобільних людей. Послуги, які надаються людям з вадами зору: стаціонарні відеозбільшувачі , програми екранного збільшення та екранного доступу, навушники, RocketBook та ін. Ще бібліотека надає великий обсяг Інтернет-ресурсів для людей з вадами зору та ресурси для людей з особливими потребами [19].

Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека полегшила користування веб-сайтом людям з особливими потребами додавши на головну сторінку швидке посилання “Безбар'єрний доступ”(Додаток Г) і докладно описавши про технічні послуги, які надає особливому

користувачеві. Це апаратно-програмний комп'ютерний тифлокомплекс, що складається з комп'ютера з монітором і клавіатурою, операційної системи, акустичної системи (колонок та навушників) та спеціалізованих програм.

Основними компонентами тифлокомплексу для використання та навчання на ПК є програми "NVDA" та "КНОП".

"NVDA" - програма невізуального доступу до робочого столу комп'ютера, яка вербально інформує користувача про об'єкти на робочому столі, на які вказує комп'ютерна миша, виводить на екран діалогові вікна з мовним супроводом, зачитує вміст відкритих документів та коментує дії користувача. Нижче наведені деякі з особливостей системи.

"КНОП" - це портативний клавіатурний тренажер з голосовим інтерфейсом, який дозволяє користувачеві опанувати так званий "сліпий друк". Програма включає в себе голосові лекції та диктант з контролем часу, що дозволяє людям з вадами зору освоїти клавіатуру комп'ютера за один-два місяці.

Відвідувачам центру з вадами зору надається портативна електронна лупа, яка ідеально підходить для читання рядків для тих, хто має труднощі з читанням дрібного шрифту. Для людей з гостротою зору 0,005% і менше також доступні портативні відеолупи (32-кратне збільшення), які проєктують зображення на екран телевізора [8].

Відділ «Інклюзивний читальний зал» в Житомирській ОУНБ створено з метою забезпечення конституційного права на вільний доступ до інформації для людей з обмеженими фізичними можливостями, підвищення рівня обізнаності та освіти шляхом подолання ізоляваності цих користувачів, сприяння соціальній адаптації, самореалізації та інтеграції в суспільство.

Інклюзивний читальний зал було відкрито у квітні 2013 року в рамках проекту LEAP "Інтернет для читачів публічних бібліотек". Технічне обладнання для цього відділу було придбано за фінансової підтримки Посольства США в Україні. А саме:

- «3 тифлокомплекси;
- дисплей Брайля;
- портативний збільшувач OPAL;
- тифломагнітола;
- KASON.

Для людей з вадами зору були встановлені спеціальні програмні забезпечення: JAWS; MAGIC; TalkLibrary.

Відділ «Інклюзивний читальний зал» в Житомирській ОУНБ ім. О. Ольжича(Додаток В) пропонує ще декілька інклюзивних технічних послуг: відтворення інформації у формах, доступних для сприймання людям з вадами зору та незрячим (синтезатор мови, збільшення зображення, шрифт Брайля); доступ до мережі Інтернет за допомогою програми екранного доступу JAWS 11.0 та дисплея Брайля Focus 40 Blue; сканування, збільшення, озвучення, читання текстів за допомогою портативного збільшувача OPAL та програм Talklibrary, JAWS 11.0, MAGIC 11.0; замовлення літератури з інших відділів обслуговування» [6, 29].

На графіку нижче зображено співвідношення інклюзивних послуг в Публічній бібліотеці ім. Лесі Українки, Вінницькій ОУНБ ім. В.Отамановського та Житомирській ОУНБ ім. Олега Ольжича (Рис. 2.2.1).

Провівши аналіз інклюзивних технологій в бібліотеках України можна зробити висновок, що діаграма вказує на наявність різноманітних технологій, але відображає їхню недостатню розповсюдженість та нерівномірний розвиток. Деякі бібліотеки можуть мати обмежений набір технологій або не мати доступу до останніх інновацій.

Важливою задачею для українських бібліотек є активне впровадження інклюзивних технологій, що дозволить забезпечити доступність культурних та інформаційних ресурсів для всіх користувачів, включаючи людей з особливими потребами. Для досягнення цієї мети необхідно збільшувати фінансування на розвиток інклюзивних технологій, навчати бібліотечний персонал їх використанню та сприяти партнерству

між бібліотеками та іншими організаціями, що займаються розробкою та поширенням інклюзивних технологій.

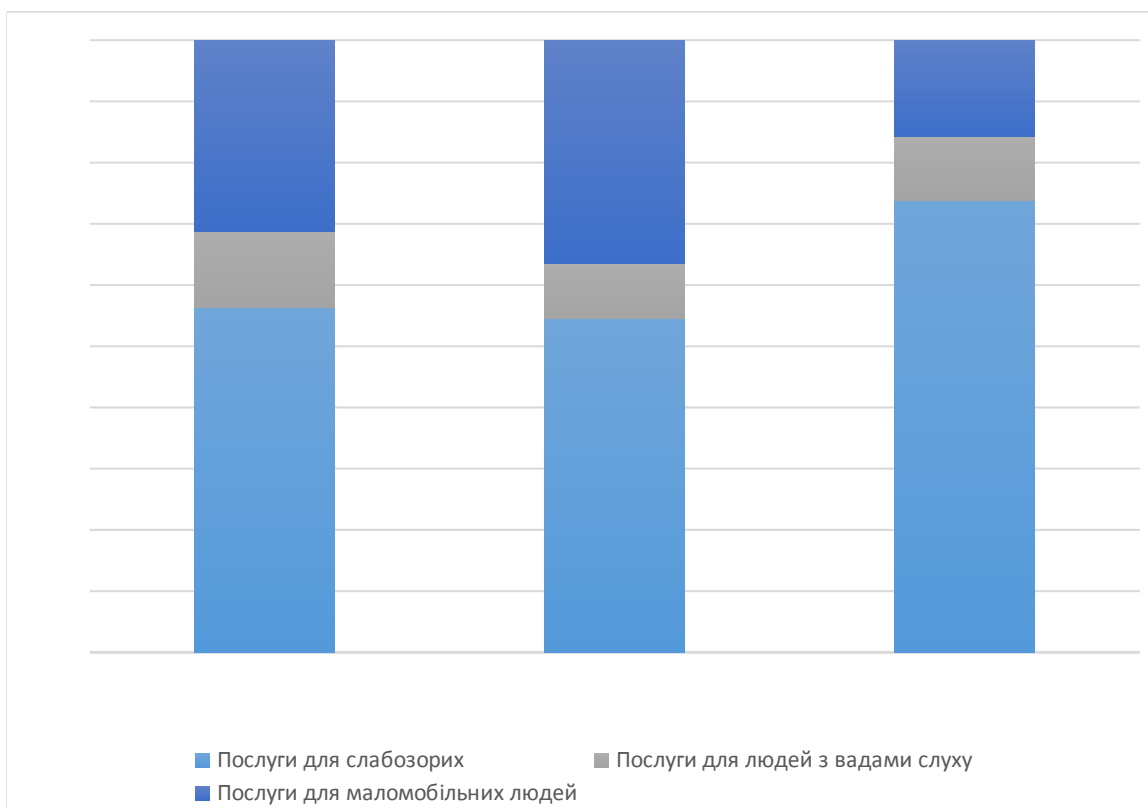

Рис. 2.2.1. Аналіз інклюзивних технологій в бібліотеках України

Інклюзивні технології в бібліотеках Фінляндії мають кілька переваг порівняно з бібліотеками України. Фінляндія має довгу традицію розвитку інклюзивних практик у суспільстві, що включає і бібліотечну сферу. Бібліотеки Фінляндії активно працюють над забезпеченням доступу до інформації та ресурсів для всіх користувачів, незалежно від їхніх особливих потреб.

Бібліотеки активно використовують різноманітні технології, щоб забезпечити доступність для користувачів з особливими потребами. Це включає в себе використання спеціального програмного забезпечення, адаптивних технологій, електронних пристроїв та інших інноваційних рішень.

Бібліотеки Фінляндії часто співпрацюють з іншими організаціями та службами, такими як установи соціального захисту, реабілітаційні центри та організації, що працюють з особами з обмеженими можливостями. Це сприяє створенню комплексного підходу до надання послуг та забезпеченню доступного середовища.

Також вони мають стабільне фінансування та доступ до достатніх ресурсів для розвитку інклюзивних технологій. Це дозволяє їм інвестувати в сучасне обладнання, програмне забезпечення та навчання персоналу, що сприяє покращенню доступності та якості послуг для користувачів з особливими потребами.

В цілому, Фінляндія займає передові позиції в розвитку інклюзивних технологій у бібліотеках, завдяки своєму підходу до інклюзивної освіти та соціальної інтеграції осіб з особливими потребами. Бібліотеки відіграють важливу роль у цьому процесі, забезпечуючи доступ до інформації та культурних ресурсів для всіх громадян, незалежно від їхніх можливостей та обмежень.

Країна служить прикладом успішної реалізації інклюзивних бібліотечних послуг. Багато бібліотек в Фінляндії пристосовані до потреб різних груп людей, зокрема до осіб з вадами зору, слуху, моторикою та інших обмежень. Це досягається завдяки впровадженню спеціальних технологій, таких як адаптивні комп'ютери, читальні пристрої для сліпих та незрячих, системи розширеного доступу до електронних ресурсів та інше. Крім того, проводяться спеціальні заходи, які спрямовані на залучення цільової аудиторії, такі як тематичні лекції, семінари, виставки та клуби обміну досвідом.

Так, наприклад в обласних бібліотеках міст Еспоо, Ентрессе та Капюли присутні більш інноваційні послуги : тактильні книги, 3D-друк на допомогу незрячим та слабозорим людям, тифлокоментар, аудіокниги, книги шрифтом Брайля, машини для читання, портативні збільшувачі,

лупи, RITE (посилювач звуку), стаціонарна індукційна петля, відеотека з сурдоперекладачем або субтитрами, послуги сурдоперекладача та ін.

Також в них більш розвинена допомога маломобільним людям, звернувшись вони можуть отримати: цифрову підтримку, кишенькову бібліотеку (додаток Taskukirjasto), бібліобуси, доставку книг додому та різноматні служби підтримки [41, 44, 45].

Порівнявши інклюзивні послуги бібліотек Фінляндії ми отримуємо бажаний результат, де всі послуги надаються в повній мірі. Саме в таких умовах кожна людина з додатковими потребами може почувати себе повноцінно, скориставшись однією із багатьох наданих технологій.

Рис. 2.2.2. Аналіз інклюзивних технологій в бібліотеках Фінляндії

Аналіз діаграми інклюзивних технологій в бібліотеках Фінляндії свідчить про широкий спектр застосовуваних технологій і високий рівень розповсюдженості. Фінські бібліотеки активно використовують інклюзивні технології для забезпечення доступу до інформації та культурних ресурсів для всіх користувачів, незалежно від їхніх особливих потреб.

Це свідчить про високий рівень свідомості та ангажованості фінських бібліотек у створенні інклюзивного середовища. Такі технології допомагають забезпечити рівний доступ до знань, культури та інформації для всіх користувачів, незалежно від їхніх фізичних або когнітивних можливостей. Українським бібліотекам варто звернути увагу на досвід Фінляндії та впроваджувати подібні інклюзивні технології, щоб покращити доступність та інклюзію своїх послуг для людей з особливими потребами.

Підводячи підсумки ми порівняємо між собою кількість послуг України та Фінляндії. На діаграмах зображених нижче відображається відсоткове співвідношення інклюзивних послуг, які надаються людям з вадами зору, слуху та людям з проблемами опорно-рухового апарату.

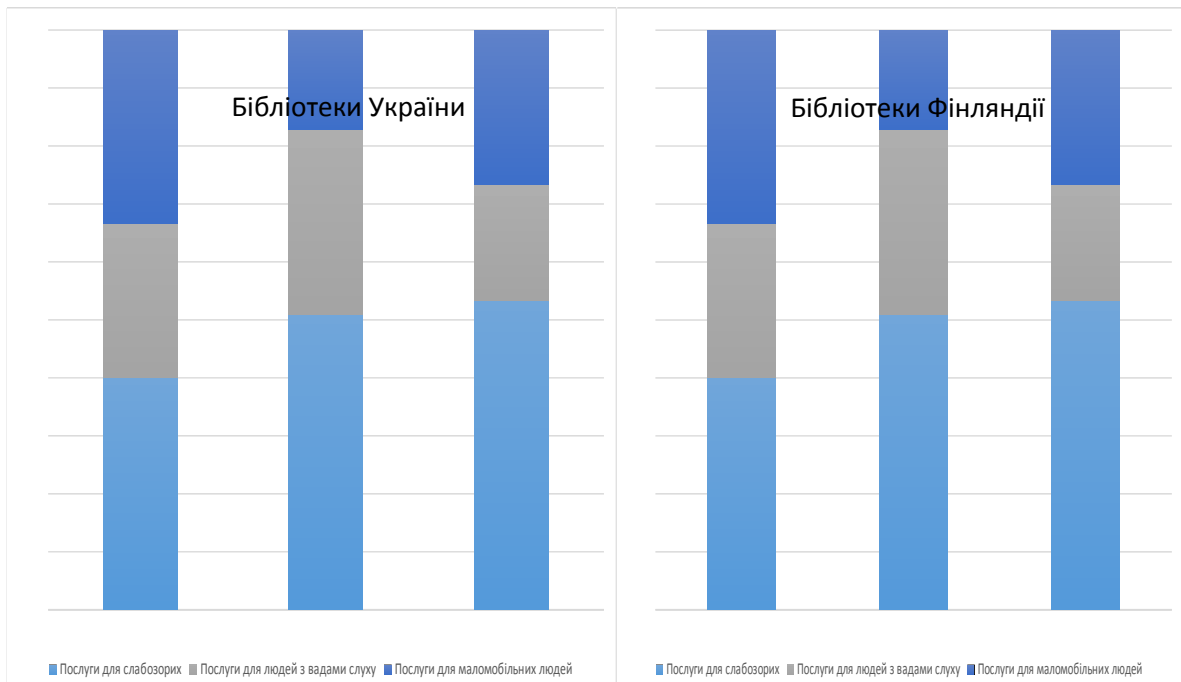

Рис. 2.2.3. Порівняння інклюзивних послуг в бібліотеках України та Фінляндії

На даних діаграмах ми можемо спостерігати, що бібліотеки України вже виходять на новий рівень оснащення бібліотек для людей з вадами зору, але ще й досі гостро стоїть питання допомоги людям з проблемами слуху.

У бібліотеках Фінляндії існує широкий спектр інклюзивних технологій, спрямованих на надання підтримки та доступу до інформації для глухих користувачів. Бібліотеки використовують бездротові системи трансляції, які дозволяють глухим користувачам отримувати аудіосигнали безпосередньо на свої пристрої, такі як спеціальні навушники або кохлеарні імпланти. Це дозволяє їм слухати звукові матеріали, такі як аудіокниги або озвучені текстові матеріали. Деякі бібліотеки також надають мовні сервіси, які допомагають глухим користувачам спілкуватися з бібліотекарями за допомогою живої чат-функції або спеціалізованих додатків.

Також бібліотеки Фінляндії активно працюють над покращенням доступності своїх веб-сайтів та додатків для глухих користувачів. Вони

враховують рекомендації та стандарти доступності, такі як використання чіткого шрифту, можливість збільшення тексту, наявність альтернативних текстів для зображень та інші функції, які полегшують отримання інформації глухим користувачам.

Ця порівняльна діаграма інклюзивних технологій у бібліотеках України та Фінляндії показує, що Фінляндія має більш розвинену інфраструктуру і доступність технологій для користувачів з особливими потребами у бібліотеках порівняно з Україною.

Україна відстає у використанні інклюзивних технологій у бібліотеках, що обмежує доступ користувачів з особливими потребами до інформації та послуг, що надаються. Необхідно зосередити зусилля на поліпшенні технічного оснащення та впровадженні інклюзивних технологій у бібліотеки України.

Забезпечення доступності та інклюзивності у бібліотеках є важливою метою, яка сприяє рівному доступу до знань та культурних ресурсів для всіх користувачів, включаючи тих, хто має особливі потреби.

Таким чином, Україна може взяти до уваги досвід Фінляндії і активно розвивати інклюзивну бібліотечну систему. Це включає створення інклюзивних пристосувань, покращення доступу до електронних та аудіовізуальних ресурсів, організацію навчальних заходів для бібліотечних працівників щодо обслуговування осіб з різними обмеженнями, а також підтримку національних програм та ініціатив, спрямованих на розширення доступу до бібліотек для людей з обмеженими можливостями.

Реалізація інклюзивної бібліотечної системи в Україні принесе численні переваги, включаючи соціальну інтеграцію, освіту та саморозвиток осіб з обмеженими можливостями, розширення їхніх можливостей для доступу до інформації та культурних цінностей. Це сприятиме розбудові інклюзивного суспільства, де кожна людина має рівні можливості для освіти, самореалізації та активної участі в культурному житті.

При плануванні і розвитку інклюзивних бібліотек українські бібліотекарі можуть враховувати кращі практики Фінляндії, адаптувати їх до українських реалій і впроваджувати інноваційні рішення. Важливим аспектом є партнерство зі спеціалізованими організаціями, громадськими ініціативами та фондами, які підтримують інклюзивність і забезпечують фінансову та технічну допомогу.

ВИСНОВКИ

Проведене у дипломній роботі дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. Україна, розробивши ряд законодавчих актів та нормативних документів, прагне створити сприятливі умови для формування доступного середовища для людей з особливими потребами. Однак, слід відзначити, що на практиці виконання цих нормативних актів є недоліки, які потребують подальшого вдосконалення та впровадження. Проблеми розвитку безбар'єрного середовища для людей з обмеженими можливостями виявляються в багатьох аспектах, і вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу та спільних зусиль різних стейкхолдерів. Недостатня свідомість і розуміння проблем людей з обмеженими можливостями, недостатні ресурси, а також відсутність відповідного законодавства та нормативно-правової бази ускладнюють розвиток доступного середовища.

2. Перспективи розвитку доступного середовища полягають у впровадженні новітніх технологій, інноваційних рішень, що сприятимуть покращенню якості життя людей з обмеженими можливостями. Важливо забезпечити активну участь цільової аудиторії у процесі прийняття рішень та планування заходів. Усунення бар'єрів для людей з обмеженими можливостями вимагає системного підходу та інтеграції інклюзивних принципів у всі сфери суспільного життя. Це вимагає не лише поліпшення безбар'єрного середовища, але й зміни ставлення суспільства до різних форм обмежень та формування свідомого й толерантного суспільства.

3. Порівнюючи спеціалізовані бібліотеки для сліпих в Україні та Фінляндії, можна зробити деякі висновки. Обидві країни виявляють певну увагу до потреб людей з обмеженими можливостями та розвитку доступного середовища. Україна має Центральну спеціалізовану бібліотеку для сліпих ім. М. Островського, яка є провідною установою у своєму роді. Вона забезпечує сліпих і людей з обмеженими можливостями

виданнями у спеціальному форматі та надає їм доступ до інформації. Однак, важливо зазначити, що існує потреба у подальшому розвитку цієї бібліотеки та посиленні її ресурсів для забезпечення кращого доступу до інформації та послуг.

З іншого боку, Фінляндія має широку мережу спеціалізованих бібліотек для сліпих та людей з обмеженими можливостями. Ці бібліотеки надають різноманітні послуги, включаючи доступ до аудіокниг, видань шрифтом Брайля та інших адаптованих ресурсів. Така розвинута мережа спеціалізованих бібліотек свідчить про велику увагу, яку Фінляндія приділяє розвитку доступного середовища для людей з обмеженими можливостями.

4. У ході аналізу було виявлено, що обидві країни мають нормативно-правову базу, яка спрямована на формування доступного середовища в бібліотеках. Однак, українські спеціалізовані бібліотеки відстають у розвитку та впровадженні інклюзивних практик порівняно з Фінляндією.

5. Проблеми розвитку безбар'єрного середовища в бібліотеках включають недостатню фінансову підтримку, обмежений доступ до ресурсів та інфраструктури, недостатню увагу до питань доступності та недостатню участь громадськості у процесі розробки та впровадження інклюзивних ініціатив.

З метою подолання цих проблем необхідно зосередити зусилля на розробці та впровадженні ефективних стратегій, сприяти активній співпраці між різними організаціями, забезпечувати фінансову та інформаційну підтримку, а також проводити наукові дослідження та обмін досвідом між країнами.

6. Важливим кроком є підтримка ініціатив, спрямованих на створення доступних середовищ та розширення можливостей для людей з обмеженими можливостями. Партнерство між державними органами,

громадськими організаціями, спеціалістами та громадянами є необхідним для забезпечення успішної реалізації інклюзивних проектів та ініціатив.

Україна повинна брати до уваги кращі практики інших країн, зокрема Фінляндії, що має значний досвід у формуванні доступного середовища та наданні послуг для людей з обмеженими можливостями. Адаптація цих практик до українських реалій допоможе покращити якість і доступність середовища для всіх громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашаренкова Н. Обслуговування користувачів з особливими потребами в публічних бібліотеках. послуги, що стають реальністю для України. 2006. №1. С.7–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2006_1_2
2. Ашаренкова Н. Обслуговування користувачів з особливими потребами в публічних бібліотеках. 2005. №4. С. 7-11.
3. Білик О. Шлях до бібліотек рівних можливостей. К., 2019. С. 16-20.
4. Васильченко, С., Солонська Н., Воскобойнікова-Гузєва О. Бібліотечно-інформаційне обслуговування людей з обмеженими можливостями 2002. № 1. С. 37-41. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002555>
5. ДБН В.2.2-17: 2006 Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення. К., 2007.
6. Європейські бізнес-практики корпоративної соціальної відповідальності: кейси практикум; за ред. проф. Л. Петрашко, доц. О. Мартинюк. К.: КНЕУ, 2019. 239.
7. Забезпечення прав осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zabezpechennya-prav-osib-z-invalidnistyu-ta-malomobilnih-grup-naselennya>
8. Забезпечення рівних можливостей. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського: веб-сайт. URL: <https://library.vn.ua/for-users/rivni-mozhливosti>
9. Закон України про інформацію: за станом на 1 грудня 2002 р. Офіційне видання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
10. Інклюзія в дії: стратегії впровадження в Україні та світі: колективна монографія / О. Главацька, Н. Горішна, Г. Слозанська та ін. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2022. С. 8-28. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25418/1/Leshuk.pdf>

11. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 р. : станом на 6 лип. 2016 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
12. Кудряшов Л. Галочка є, безбар'єрності нема. 2007. № 11. С. 46– 48.
13. Кулієва Т. Долаймо бар'єри (про створення першої української дейзі-бібліотеки) . Бібліотечна планета. 2015. № 3. С.14-15.
14. Кунанець Н. Е. Інклюзивна освіта: рівні права — рівні можливості. Напрацювання та досвід Національного університету “Львівська політехніка”. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. 56 с.
15. Кунанець Н.Е. Інформаційно–бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами: історія та сучасність. Львів : Галицька видавнича спілка, 2013. 439 с. : рис., табл.
16. Мирошніченко Н.О. Моделі та методи соціальної підтримки людей з обмеженими функціональними можливостями : методичний посібник з організації професійного навчання за робітничими професіями та його соціально-психологічний супровід в умовах центрів професійної реабілітації інвалідів . К. : "Університет "Україна", 2006. С. 23-30.
17. Мирошніченко Н.О. Світовий досвід вирішення соціальних проблем осіб з функціональними обмеженнями . 2007. № 2. С. 24-35.
18. Мирошніченко Н.О. Соціальна робота по захисту і підтримці людей з обмеженими функціональними можливостями. К. : Центр навчальної літератури, 2006. С. 329-341.
19. На шляху до безбар'єрності // Бібліотека ім. Лесі Українки: веб-сайт. URL: <https://lukl.kyiv.ua/bez-kategorii/na-shlyakhu-do-bezbaryernosti/>
20. Основи законодавства України про культуру. : За станом на 20 лют. 2002 р. Офіц. вид. Київ : Парлам. вид-во, 2002. 20 с.
21. Пашкова В.С. Рівноправний доступ, рівні можливості: еволюція бібліотечного обслуговування громадян з особливими потребами. 2006. №3. С. 26-34.

22. Покотило Ю. Сучасна бібліотека - провідник у роботі з соціалізації підлітків та молоді з особливими потребами. Бібліотечна планета. 2014. № 3. С. 13-15.
23. Положення про індивідуальну програму реабілітації та адаптації інваліда: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1992 р. № 83. Ст. 68.
24. Посібник з обслуговування людей з обмеженими можливостями у Фінляндії. URL: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja>
25. Права людей з інвалідністю. Права людини в Україні: веб-сайт. URL: <https://khpg.org/1398060143>
26. Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук.- практ. конф. Одеса : Фенікс, 2013. 794 с.
27. Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією до творів, виданих у спеціальному форматі: Закон України від 25.12.2015. № 927-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927-19#Text>
28. Про додаткові заходи щодо соціального захисту осіб з обмеженими фізичними можливостями: Розпорядж. Президента України від 3.12.2003 № 397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/397/2003-%D1%80%D0%BF#Text>
29. Проекти відділу «Інклюзивний читальний зал». ЖОУНБ ім. О. Ольжича: веб-сайт. URL: https://www.lib.zt.ua/ua/incluziv_center.
30. Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки "Безбар'єрна Україна": Постанова Каб. Міністрів України від 29.07.2009 р. № 784 : станом на 19 січ. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2009-%D0%BF#Text>
31. Про культуру: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

32. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ : станом на 6 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
33. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України 2006. № 2-3. Ст. 36.
34. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14 квітня 2021 р. №366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
35. Публічні бібліотеки для людей з обмеженими можливостями: досвід, можливості, перспективи: бібліогр. покажчик. URL: <https://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=6496>
36. Тюркеджи Н. С. Асистивні технології в бібліотеці: тенденції у світових дослідженнях // Вісник ХДАК. 2021. № 59. С. 59-66.
37. Універсальний дизайн - доступні бібліотеки. К., 2021. URL: <https://lukl.kyiv.ua/wp-content/uploads/2015/08/%D0%94%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BD%D1%96-%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8.pdf>
38. Центральна спеціалізована бібліотека для сліпих ім. М. Островського у Києві. URL: <https://csbs.org.ua/>
39. Шевчов А. Сучасні проблеми освіти і професійної реабілітації людей з вадами здоров'я: Монографія. К. : Соцінформ, 2004. 200 с.
40. Ярощук В. Бібліотечне обслуговування людей з особливими потребами. 2005. № 3. С. 10-12.
41. City of Espoo. Etusivu. Espoon kaupunki. URL: <https://www.espoo.fi/en/culture-and-leisure/library>
42. History of libraries. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/147828931.pdf>

43. Laura Syrjämäki. Kehitysvammaiset Seinäjoen kirjaston erityisasiakkaina ja kirjaston heille tarjoamat palvelut. URL: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/160120/Laura_Syrjamaki.pdf
44. Palvelut. Helmet. URL: https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Entressen_kirjasto/Palvelut
45. Palvelut. Helmet. URL: https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kapylan_kirjasto/Palvelut
46. Perkins Braille & Talking Book Library. URL: <https://www.perkins.org/library/>
47. Saavutettavasti kansaasi. URL: <https://www.celia.fi/tietoa-celiasta/>
48. Marina, O., & Marin, S. (2019). Version of WCAG and Accessibility of library web-content. Bulletin of Kharkiv State Academy of Culture, 56, 86-95. doi: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.056.08> (in Ukrainian).
49. Tiurkedzhy N. S., Davydova I. O., Marina O. Yu., Marin S. O. Accessibility Analysis of Digital Libraries and Specialized Library Resources // University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings. 2022. No. 7. P.218-231. https://doi.org/10.15802/unilib/2022_270121.